

Türkçede Sözlü Derlem Oluşturma Çalışmaları Üzerine Değerlendirmeler (Uluslararası Global COE Program Projesi Çerçevesinde)

Selim YILMAZ

(Marmara University)

Giriş

2005 yılından bu yana devam eden sözlü Türkçe derlem¹ oluşturma projesi (Global COE Program)² kapsamında dilbilimsel yapı ve kökenleri ile işleyişleri farklı diller arasında Türk dili de yer almaktadır. Bu dillerin içinde “Japonca, Fransızca, İspanyolca, Rusça, Çince (Taiwan), Malayca”nın yanı sıra, “Swahili dili”ni de sayabiliriz. Bunların arasında “Japonca, İngilizce ve Fransızca” Yabancı Dil Öğretimi amaçlı derlem oluşturma çalışmaları arasında yer almaktadır. “Global COE Program: Corpus-based Linguistics and Language Education” başlıklı bu proje Japon Millî Eğitim Bakanlığı tarafından finanse edilmektedir. Projede çalışılan Dilbilim alanları özellikle Yapısal ve Derlem Dilbilim kapsamına giren “Sesbilim (fonoloji), Biçimbilim ve Sözdizim (morfo-sentaks), Sözlü dil (sözce/söylem), Sözcelem ve Edimbilim (pragmatik)” alanlarıdır. Tokyo Yabancı Diller Üniversitesinden (TUFS) Dilbilim uzmanı Prof. Yuji Kawaguchi'nin yürütücüsü olduğu bu projede Marmara Üniversitesi öğretim üyesi olarak biz sözlü Türkçe derlem sorumlusu ve koordinatörü, İstanbul Üniversitesinden Dilbilim/Çeviribilim alanlarında çalışan Doç. Dr. Arsun Uras Yılmaz ise yardımcı araştırmacı olarak projeye destek vermektedir. Biz bu makalede, ilgili projenin Türkçe sözlü derlem oluşturulması ile ilgili gözlem ve değerlendirmeler yapmak suretiyle beş yılı aşkın bu süre zarfında edindiğimiz deneyimleri okurlara aktarmaya çalışacağız. Böylece, sözlü dil alanında çalışan ve özellikle sözlü derlem oluşturma çabası içinden olan ilgili araştırmacılar ile bilimsel paylaşım ve işbirliği başlatmayı hedefliyoruz.

1. Sözlü Türkiye Türkçesi

Her şeyden önce belirtmeliyiz ki, burada söz konusu olan dil, Türkiye Türkçesidir. Elbette Türkiye Türkçesinde farklı ağızlar vardır ve bunlar halen kullanılmaktadır. Bu bölgesel dil

¹ Türk dilbilimci Berke Vardar (2002 : 53), “derlem” sözcüğüne karşılık olarak “bütünce” terimini kullanmıştır. STTD = Sözlü Türkiye Türkçesi Derlem oluşturma projesi (<http://www.coelang.tufs.ac.jp/turkish/index.html>).

² <http://cblle.tufs.ac.jp> (veya bir çevrimiçi arama motorundan “Global COE Program Project” yazınız).

kullanımları genel itibarıyla Anadolu Türkçesi olarak adlandırılır. Anadolu Türkçesi olarak bilinen bu çeşitli ağzların durumu ve dilsel kullanımları başka bir dilbilimsel çalışma ve araştırma alanıdır. Bizim bu projede sözlü Türkçe derlem oluşturma çalışmalarından önce belirlediğimiz öncelikli amacımız Türkiye Türkçesi derken, İstanbul'da konuşulan ve İstanbul Türkçesi diye bilinen dilin standart kullanımınıdır. Standart Türkçede ünlü veya ünsüz bir ses, bir sözcük veya bir tümce, toplumun her kesiminin kolaylıkla anlayabileceği şekilde uygun bir ezgi ve tonlama ile telaffuz edilir. Standart dil kullanımını belirleyen etkenler halen tartışmaya açık olsa da, bu durumu açıklığa kavuşturabilecek en etkin yöntem istatistiktir; yani bir toplumun yüksek bir kesiminin, büyük bir bölümünün kullandığı ve kullanmakta olduğu dil yapısıdır.

2. Türkiye'de sözlü derlem çalışmalarının durumu

Bildiğimiz kadarıyla, Türkiye'de bugüne kadar geniş çaplı bir sözlü derlem oluşturulmamıştır.³ Yapılanlar da sınırlı veya kişisel çalışmalardan öteye gitmemiştir. Zaten, derlem ve sözcük derlemi dilbilimi hatta sözlü dil alanı, Türkiye'de pek yaygın bir araştırma alanı değildir. Sözlü dile dilbilimsel bir yaklaşım ile bakabilen araştırmacılar az sayıda olmakla birlikte, bunlar yurt dışında özellikle de Fransa, İngiltere, Almanya gibi Batı Avrupa ülkelerinde doktora yapmak suretiyle yetişen genç akademisyenlerdir. 1996 yılından beri sözlü dil çerçevesinde derlem çalışması ve söylem çözümlemesi alanında çalışan bir araştırmacı akademisyen olarak sözlü derlem çalışmalarının önemini bir kez daha vurgulamakta yarar görüyorum. Bu bakımdan, geniş kapsamlı sözlü derlem oluşturulması, adeta bir sözlü dil veri bankası ile ilgili bir projenin 2005 yılından itibaren yürütülüyor olması, Türkçenin yararına olduğu kadar, derlem ve söylem dilbilimi alanlarında çalışanlar için de kuşkusuz çok önemlidir. Zira sözlü derlem olmadan, söylem ve sözcük derlemi alanında araştırma yapmak mümkün değildir. Yukarıda ifade edildiği gibi, derlem çalışmaları Türkiye'de yıllarca göz ardı edilerek gereken önem verilmemiştir. Bu sebeple, özellikle sözlü derlem verisi ve dolayısıyla bu yöndeki araştırmalar konusunda büyük bir boşluk vardır. Bu belirgin boşluğun doldurulması adına Global COE Program Projesinin kuşkusuz ciddi bir katkısı olacaktır.⁴

3. Sözlü derlem oluşturma çalışması

Sözlü derlem oluşturma çalışmalarımıza dönecek olursak, bir derlemin oluşumu 3 önemli aşamadan geçmektedir: 1. Ses kaydının gerçekleştirilmesi, 2. Ses kaydının bilgisayar ortamına aktarılması, 3. Ses dosyasının yazıya dökülmesi, yani yazımı veya transkripsiyonu.⁵ Global COE

³ Bildiğimiz kadarıyla, ODTÜ, Ankara, İzmir Dokuz Eylül ve Mersin Üniversitelerinde bazı derlem çalışmaları vardır ancak bunlar da geniş çaplı sözlü derlem verileri oluşturmaya yönelik kapsamlı projeler değildir.

⁴ Biz de bu değerli projede yardımcı araştırmacı olarak yer almak suretiyle katkı sunmaktan son derece müteşekkirimiz. Bu vesile ile bize "Global COE Program Projesi"nin kapısını açan proje yürütücüsü Tokyo Yabancı Diller Üniversitesinden Prof. Yuji Kawaguchi'ye buradan sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz.

⁵ Berke Vardar (2002 : 60), "transkripsiyon" sözcüğünün anlamca karşılığı olarak "çevriyazı" terimini kullanmıştır.

3.2. Transkripsiyon (çevriyazı)⁷

Ses kayıtları ve bu kayıtların dijital wav ses dosyaları şeklinde bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra transkripsiyon çalışmaları başlamaktadır. Transkripsiyon çalışmalarında dilin bürünsel özelliklerini yansıtan bir takım özel işaretlerin kullanılması gerekmektedir. «Sözlü Dil Yazım Kuralları» başlığı altında topladığımız bu işaretlerin tablosu şu şekildedir (Yılmaz & Kawaguchi, 2006)⁸ :

Tablo.2 (Sözlü dil yazım kuralları)

Sözlü Dil Yazım Kuralları	
İşaret	Anlamı
Adı – Soyadı (ilk harfleri)	Her konuşmanın başına, kim konuşuyorsa adının ve soyadının ilk harflerini büyük harflerle ve konuşma sırasına göre numaralandırarak bold (siyah) şekilde yazınız. (Ör: Selim Yılmaz için SY1, SY2, SY3).
(?), (!)	Soru söylemi olduğunu düşündüğünüzde soru işareti, ünlem değeri olan bir söylemse ünlem işaretini parantez içinde kullanınız (?, !).
-	Konuşmacının söze başladığını gösterir. (Ör: SY1 -).
#, ##, ###...	Söz arasında bir durak(lama) olduğunu gösterir. Durak uzadıkça gösterge sayısı da artar.
ooo, aaa,...	Ünlü uzunluğunu ve ünlemsel değeri olan sözleri olduğu gibi yazınız. (Ör: yook, haayır, eveet, yaaa).
(.)	Bir sözcüğün ya da bir sözün tamamlanmadığını, yarım veya eksik kaldığını gösterir.
(x) (xy) (xyz)	Parantez içindeki harf(ler) veya sözcük(ler) söylenmeyen, ancak okumayı ve anlamı kolaylaştırmak için yazılan bölümleri gösterir. Ör. : bur(a)da, gelmekte(dir), bi(r) gün, geliyo(r)... gibi sözlü dile özgü kullanımlar.
_____	<u>Alt çizgi</u> : altı çizilen söz ya da söz parçalarının vurgulu bir üslupla telaffuz edildiğini gösterir.
e, ee, eee,...	Bir söylem esnasında, söz aralarında yer alan ve konuşmacının o an tereddüt ettiği (dil-düşünce ilişkisi açısından), ya da düşüncesine en uygun söz zincirini bulabilmek ve kendine süre tanımak için kullandığı bir sestir. Bu ses uzadıkça “eee” şeklinde yazılabilir.
m, mm,...	Dudaklar kapalı durumda, doğrulama, kabul, tasvip amacıyla kullanılan sesi gösterir. Uzunluğuna göre, “m, mm, mmm” şeklinde yazılabilir.
{.....}	Söylemin sonunda, yüklemden sonra gelen unsurları gösterir. Sözlü dile özgü olup, yazı dilinde “devrik yapı, düşük cümle” denilen oluşuma karşılık gelir. Ör. : hava güzel {bugün}, yarın gideceğim {okula}.
[.....]	Gülme, gülümseme, öksürme, hapşırma,... gibi gürültüye neden olan çeşitli (dil dışı) eylemler “[.....]” işaretleri arasına yazılacak; açıklama gerekiyorsa, bir dipnotla verilecektir. Ör. : [gülüşmeler].
<.....>	Günlük konuşmada aynı anda konuşulduğu durumlar olabilir; bu durumda, ses katlaması veya ses örtüşmesi olur. Konuşmacının sözünü keserken, ya da söz arasına girerken de meydana gelen ses katlamasının olduğu bölümü “<.....>” işaretleri arasına yazınız.

⁷ “Transkripsiyon” sözcüğüne karşılık olan “çevriyazı” terimi B. Vardar’a aittir (2002 : 60).

⁸ Yılmaz, S. 2006. “Présentation d’un corpus oral en turc contemporain”, UBLI - TUFIS (s. 205). Bu tabloda yer alan sözlü dilin ortak yazım işaretlerinin bir kısmı “Conventions de transcription” adı altında Paris III – Sorbonne Nouvelle Üniversitesi Fransız Dilbilim Bölümü ve Fransızca Araştırma Merkezinde (CLF, EA1483) kullanılmakta olup, Fransız dilbilimci Prof. M.-A. Morel ve Prof. L. Danon-Boileau (1998) tarafından oluşturulmuştur.

.....	İki yıldız arasına alınan bölümün, söylemin diğer bölümlerine nazaran daha hızlı bir şekilde telaffuz edildiğini gösterir.
(...)	Bu işaret anlaşılmayan ya da tam olarak duyulmayan bölümü gösterir.
%.....%	Konuşma ezgisinin veya tonlamanın önemli olduğunu düşündüğünüz bölümleri “%.....%” işaretleri arasına alınız.

3.3. Transkripsiyon çalışmasının önemi

Transkripsiyon çalışması duyulanı anlama ve kavrama olmakla birlikte, konuşmaları oluşturan sesleri doğru algılamaya çalışmasıdır. Bu sebeple, ses kayıtlarına ait transkripsiyonların mümkün merteye konuşmayı yapan kişinin bizzat kendisi tarafından yapılması daha uygundur. Ancak, transkripsiyon yalnızca sözcük ve tümce, daha doğrusu sözcelerin yazımından ibaret değildir. Diğer bir deyişle, seslerin ve sözlerin yazıya dökülmesi sadece sözdizim ile ilişkili değil, aynı zamanda durak, ünlü uzamaları, konuşma hızı, tonlama ve ezgi gibi sözlü dilin bürünsel yapısını ve özelliklerini de içinde barındıran geniş kapsamlı bir çalışmadır. Dolayısıyla, bu zor ve karmaşık çalışmanın titizlikle yapılması gerektiğinden, sözlü derlem oluşturma sürecinde özellikle öğrencilerle zaman zaman bir araya gelerek durum değerlendirmesi yapmak üzere toplantı düzenleme gereği duyulmuştur.

Sözlü derlem çalışmalarımız 2005 – 2009 yılları arasında bu şekilde devam etmiştir. Daha sonraki 2010 – 2011 yıllarında ise, sözlü derlem çalışmalarının verimini arttırmak ve zamandan kazanmak amacıyla, transkripsiyonların sözlü dil yazım çalışmaları konusunda teknik bilgi donanımlı tecrübeli yazıcılar tarafından yapılmasına karar verilmiştir. Zira konuşmaların yazım aşaması bir sözlü derlemin olgunlaşması açısından son derece önemli çalışmaları içeren belirleyici bir aşamadır. Bu bakımdan, bu ince çalışmaların daha deneyimli teknik elemanlar tarafından gerçekleştirilmesi, sözlü derlemin kalitesini kuşkusuz daha elverişli bir noktaya çekmiştir.

3.4. Transkripsiyon sorunları

Yukarıda ifade edildiği gibi, 2005 – 2009 yılları arasında yapılan transkripsiyonları, konuşmacıların kendileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu transkripsiyon çalışmalarının süreçleri tarafımızca yönetilerek, sonunda elde edilen yazıların tümü başından sonuna kadar titizlikle gözden geçirilmiştir. Bu yıllar arasında yapılan bütün transkripsiyonların başında, ses kaydı ve derlem ile ilgili tanıtıcı bilgilerin yer aldığı “Kayıt / Derlem Tanıtma Fişi” vardır.

Tablo. 3 (Kayıt/derlem tanıtma fişi)

KAYIT /DERLEM TANITMA FİŞİ
Transkripsiyonu yapan kişi(ler) :
Transkripsiyonun ilk satırı :
Kaydı yapan kişi(ler) :
Kaydın tarihi ve yeri :
Kaydın süresi :
Kaydın konusu :
Kaydın ne kadarı yazıya geçirildi :
Yazının sayfa sayısı ve toplam sözcük sayısı :
Yazıya geçerken ne gibi zorluklarla karşılaşıldı :
Yazının ilginç yönleri :
<i>Konuşmacılar</i> (adı-soyadı /erkek-bayan-çocuk /yaşı /doğum yeri /mesleği) :
1. Konuşmacı A...
2. Konuşmacı B...

3.4.1. Bir sözdizim sorunu: “Yüklem sonrası bölüm”

Gözlemlediğimiz kadarıyla, transkripsiyonları yapan öğrencilerin en fazla zorlandıkları husus bir sözdizim sorunu veya zorluğu olan devrik yapılı sözcelerde yüklemden sonra gelen unsurların belirlenmesiydi. Sözcede “artyorum” (fr. *post-rhème*) adını verdiğimiz yorum sonrası unsur, çoğu zaman gözden kaçırılıyor veya doğru tespit edilemiyordu. Bunun yanı sıra, tamamen dinleyenin algısına bağlı olan tonlama, ezgi ve duraklama ile ilgili bölümler de oldukça öznel bir değerlendirme sonucunda yapıyordu. Aşağıdaki sözcce yüklem sonrası unsur içeren konuşma kesitine bir örnektir⁹:

(1) Sözcce = görüş belirticisi + konu + yorum + artyorum

IY- [gürültü] # ben ## onu # nereye kaydettim # bilmiyorum % {ama} %
 <görüş> <.....konu.....> <...yorum...> <artyorum>

(Derlem Çeviri, 2008)

(2) Sözcce = onay belirticisi + gerçeklik kipi + yorum + artyorum

BE10- evet aslında zevkli yönleri de var # {her meslekte olduğu gibi}
 <onay> <kip> <.....yorum.....> <.....artyorum.....>

(Derlem Meslek sorunları, 2008)¹⁰

3.5. Bölümleme / Dilimleme sorunu

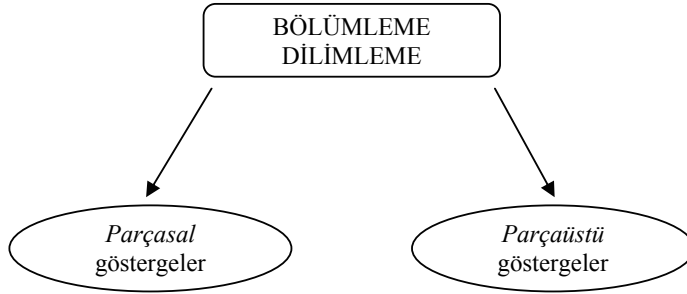
Yapılan transkripsiyonlardan hareketle, sözceleri belirlemek amacı ile bölümleme ve kesitleme, yani başka bir deyişle sözdizimsel dilimleme yapılır. B. Vardar’a (2002 : 50) “bölümleme” tanımına bir göz atalım: “Bir sözcce ya da dizimsel bütünü birim ya da parçalarına ayırma işlemi. (*Kesitleme*

⁹ Bu makalede yer alan örnek sözceler, “Global COE Program” Projesi kapsamında gerçekleştirilen Türkçe sözlü derlemlerden seçilmiştir (STTD = Sözlü Türkiye Türkçesi Derlemleri). Örnek sözcelerde, sözdizimsel konuları ile diğer unsurlar arasındaki ilişkilerini belirginleştirmek amacı ile “yüklemlerin” altı çizilmiştir.

¹⁰ Transkripsiyonlarda sözcce ve sözcükler, bilgi verici tarafından nasıl telaffuz edildiyse, tıpkı o şekilde yazıya dökülmelidir. Dolayısıyla, herhangi bir yazım veya dilbilgisi hatası söz konusu değildir. Burada esas olan orijinal sözcce ve seslerin bürünsel yapılarına uygun bir şekilde müdahale etmeden olduğu gibi vermektir.

de denir) Bölümleme yapısal dilbilimin çözümleme yöntemidir; bu işlemin dizisel boyuta ilişkin değiştirim işlemiyle bütünlenmesi gerekir. Söylem dilbiliminde bölümlemeye başvurulur.” Bu tanımdan hareketle, bölümleme işleminin gerçekleşmesi için iki dilsel gösterge göz önüne alınır: a) Parçasal göstergeler (Biçim ve sözdizimsel göstergeler), b) Parçaüstü göstergeler¹¹ (Bürünsel göstergeler). B. Vardar’ın (2002 : 158) tanımına göre, *parçasal*, “parçaya ilişkin olan ya da parça niteliği taşıyan” demektir. *Parçaüstü* terimini ise şu şekilde tanımlar: “Söz zincirinde yer alan hiçbir parça nitelikli öğeye indirgenemeyen ve gösteren düzleminde gerçekleşen bürünsel özellikli öğeleri belirtir. Vurgu, titrem, süre, vb. parçaüstü olgulardır. Amerikan dilbilimciler bu olguları parçaüstü sesbirim sayarlar.”

Şekil 1.

(3) *Sözceler* = *dolaylı söylem biçimli sözce* + *soru sözcüğü*

HE6- ee havayolunda çalışıyorum dediniz # hangi havayolunda çalışıyo(r)sunuz (?)

(Derlem *Meslek sorunları*, 2009)

Parçasal göstergeler: yüklem + soru sözcüğü

Parçaüstü göstergeler: “ee” sesi + durak + soru tonlaması

3.5.1. Sözcenin sınırlarını belirleme

Sözcelerin sınırlarını belirleyebilmek için en belirgin gösterge parçasal gösterge olarak yüklemdir, çünkü Türkçede yüklem tümce yani sözcenin sonunda yer alır. Bu durumda, parçasal yani biçim ve sözdizimsel gösterge olarak, sözcenin başı ve sonu olmak üzere iki sözdizimsel konum önemlidir: a) Sözcenin baş unsuru (başlama sözü veya görüş bildiren söz), b) Sözcenin son unsuru (yüklem veya yüklem sonrası unsur).

¹¹ Türk Dilbiliminde, “Parçasal” ve “Parçaüstü” kavramlarını B. Vardar öne sürmüştür (2002 : 158).

a) Parçasal göstergeler

Tablo 4.

<i>Parçasal göstergeler (Biçim ve sözdizimsel göstergeler)</i>	
Sözcenin başlangıç konumunda	Sözcenin son konumundaki unsur
1. Başlama sözü	1. Yüklem (isim veya fiil çatılı)
2. Görüş bildirme sözü	2. Yüklem sonrası (artyorum)
3. Kipsel unsurlar	3. Yorum bölümü
4. Konusal bölümler	

Daha iyi anlaşılması amacıyla, bir sözce örneği verelim:

(4) Sözce = bağlaç+görüş1+görüş2+yorum+artyorum

ve ben # benim de çok hoşuma gidiyor # {doğrusu} ee ee

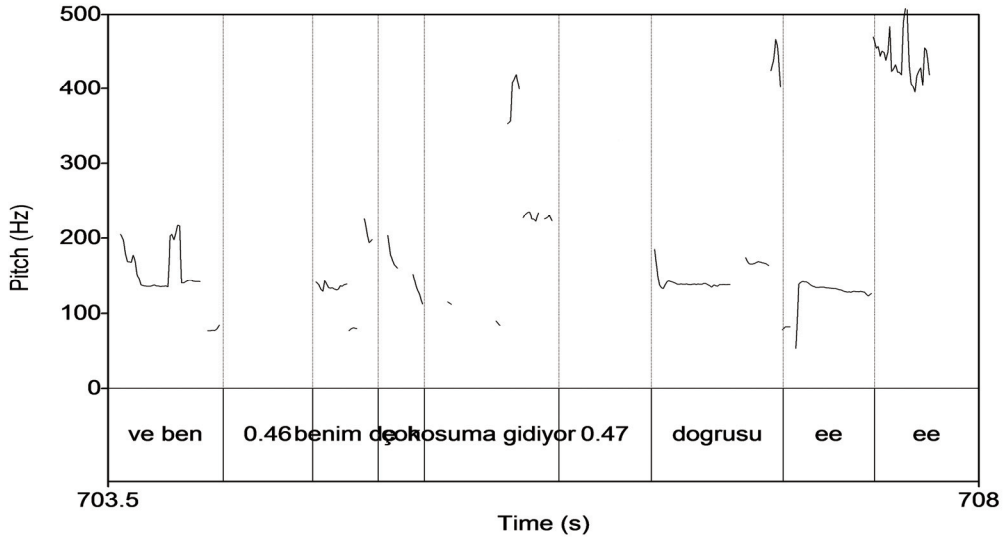
<bağ> <görüş1> <görüş2> <.....yorum.....> <artyorum>

200Hz 100-200Hz 100Hz 200Hz 150Hz 150Hz

(Derlem *Turistik yerler*, 2005)

Örneğin ses grafiği (PRAAT): COE Projesindeki derlemlerden seçilen örnek sözcelerin ses grafikleri, daha güncel ve kullanışlı olan PRAAT ses çözümleyici programı kullanılarak elde edilmiştir.

Şekil 2.

b) Parçaüstü göstergeler

Tablo 5.

Parçaüstü göstergeler (Bürünsel göstergeler)	
1. Konu bölümünde	
2. Yorum bölümünde	
3. Konu ile yorum arasında	
GÖSTERGELER	
Tonlama – Ezgi – Durak - Uzamalar – Süre	
(*Durak ve diğer sürelerin ölçümü saniyenin yüzde biri olarak değerlendirmeye alınır)	

Parçaüstü göstergeleri bir örnek sözce ile somutlaştıralım:

(5) Sözce = bağlaç+görüş kipi+giriş sözü+konusal çerçeve+yorum

Konu Bölümü

o hal - de {70} bence {100} bu::: (70) silâhların {50}

<bağlaç> <görüş kipi> <giriş> <konusal çerçeve>

3 3 2 3- 2- 3- 2- 2 2-

Yorum Bölümü

sınırlandırılması gerekir

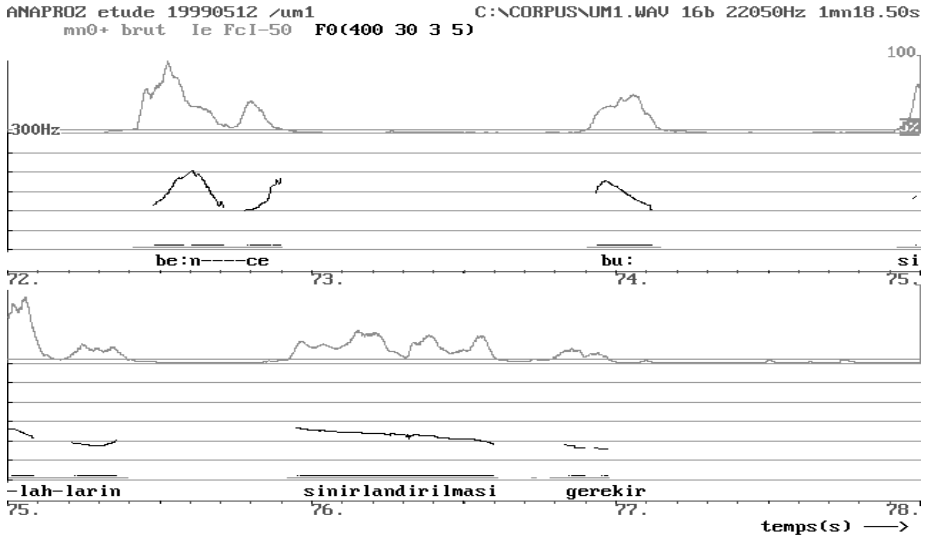
2 2- 1/2

(Derlem “avcılık”, E45, Yılmaz, 2000)

Parçaüstü göstergeler = Durak1 {70}+durak2 {100}+ünlü uzama süresi (70)+durak3 {50}

Şekil 3.

Sözcenin ses çizelgesi (ANAPROZ)¹²:

¹² Bu ses çizelgesi Fransız sesbilimci ve teknisyen F. Colombo tarafından tasarlanan PC MSDos formatında çalışan “Anaproz” isimli bilgisayar programından yararlanılarak elde edilmiştir. Doktora tezimizde bu sözlü dil çözümleme programı ve tekniği ile çalışmışık (Yılmaz, Paris III, 2000).

3.5.2. Sözcenin unsurlarını belirleme

Sözcenin unsurlarını belirleyebilmek için öncelikle sözcenin ne olduğunu iyi bilmek ve kavramak gereklidir. B. Vardar (2002 : 181) sözcüyü şu şekilde tanımlar: “Bir konuşucunun ürettiği, iki susku arasında yer alan söz zinciri parçası; sözcemele edimiyle ortaya çıkan söylem.” Bu tanıma göre, sözcenin sınırlarını belirleyen tek göstergenin susku yani durak olduğu anlaşılıyor. Oysa yukarıda ifade ettiğimiz gibi, bir söylemi sözcelere bölümleyebilmek için, durak gibi sadece parçaüstü, yani bürünsel göstergeler değil, aynı zamanda, sözcüyü başlatan ve sonlandıran parçasal, yani biçimsel göstergelere de bakmak gereklidir. Biçimsel göstergeler arasında önemli olanlar özellikle başlama sözü olarak bağlaçlar, görüş bildiren kiplikler ve sözcenin sonunda yer alarak sözcüyü sonlandıran yüklemeldir. Sözcüyü genel olarak parçasal ve parçaüstü unsurlar meydana getirir. Diğer bir deyişle, bir sözcenin oluşabilmesi için biçimbirimler ile bürünsel göstergelerin bir araya gelmesi gerekir. Bir sözcüyü oluşturan parçaüstü bileşenlere ilişkin bürünsel unsurlar yukarıdaki tabloda verilmiştir. Diğer yandan, parçasal bölümü oluşturan biçim ve sözdizimsel unsurlar ise şunlardır: 1) Başlama sözü: bağlaç ve görüş kipi, 2) konusal unsurlar: gerçeklik ve niteleme kiplikleri, konu çerçevesi, 3) yorum bölümü: yüklemi oluşturan ve yüklemlemeyi destekleyici unsurlar. Buradan hareketle, tümevarım yöntemi ile bakacak olursak, bir sözcü en fazla 3 bölümden (sözdizimsel alan) oluşabilir; bunlar sırasıyla: 1) Konu bölümü, 2) Yorum bölümü, 3) Artyorum bölümüdür. Ancak, “artyorum” adını verdiğimiz yorum sonrası alanı oluşturan üçüncü bölüm sözcenin oluşumu için zorunlu bir unsur değildir. Tamamen sözlü dile özgü olan ve “devrik yapı”¹³ olarak bilinen bu kullanım, sözdizimsel bir olgu olmasının yanı sıra, bağlam ve söylem durumu çerçevesinde özellikle “sözcemele” açıdan değerlendirilmelidir.

Tablo 6.

<i>Sözcüyü oluşturan bölümler</i>		
1. KONU	2. YORUM	3. ARTYORUM
Başlama/bağlama sözleri: Bağlaçlar / Görüş kipleri	Başlama/bağlama sözleri: ¹⁴ Bağlaçlar / Görüş kipleri	İsim ve isim öbekleri ¹⁵
Konusal unsurlar: -Gerçeklik kiplikleri -Niteleme kiplikleri	Yüklem Yüklemleme	Kişi zamirleri Görüş destekleyicileri Kipsel destekleyiciler
Konusal çerçeve	Özel kiplikler	Yüklemsel yapılar

¹³ Türk dilbilimci Demircan (1996 : 157-161) bu sözdizimsel olguyu “devrik tümce” ve “devrik dizim” başlıkları altında incelemiştir. Bu konuda daha fazla ayrıntı için “Türkçenin sesdizimi” (1996) başlıklı eserine başvurunuz (bkz. Kaynakça).

¹⁴ Yorum bölümünü başlatan ve konu bölümü ile ilişkiyi sağlayan bağlama sözü ve sözcükleri vardır. Bunlar da, çeşitli bağlaç ve görüş kiplikleri olabilir. İleride, bu konu ile ilgili ayrıntılı bir çalışma yapmayı tasarlıyoruz. Sözlü dil bütüncülerinde *bağlaçlar* (Başlama sözleri) konusunda A. Uras Yılmaz’ın (2005), konuşan öznenin *görüşünü bildiren göstergeler* ile yorum sonrası bölüm (artyorum) konularında da S. Yılmaz’ın (2006) yapmış oldukları çalışmalar, Sözcemele Dilbiliminin söylem çözümlemesi alanına katkı sunması bakımından dikkat çekicidir (Kaynakçaya bakınız).

¹⁵ Sözcenin üçüncü bölümü olan “artyorum” yani yorum sonrası bölümde en çok kullanılan biçimbirimler isim veya isim öbekleridir. Ancak, belirtilen diğer biçimlerin kullanımı, yine bağlam ve söylem durumuna göre değişir.

3.5.3. Konu – Yorum bölümlerinin ayırımı

Konu ve yorum bölümlerinin sözdizimsel açıdan ayırımını sağlayan iki tür gösterge vardır: a) Biçimsel göstergeler, b) Bürünsel göstergeler. Bu göstergelerin her birinin bir arada bulunması zorunlu değildir; bu durum ancak bağlam ve sözcelem durumuna bağlıdır. Ayrıca, konuşmacıya özgü kişisel (dilsel) kullanımların da etkisi mutlaka vardır.

3.5.3.1. Biçimsel göstergeler

Konu bölümünü belirleyen biçimsel gösterge olarak, konunun başında çoğunlukla bir bağlama sözü veya görüş bildiren söz bulunur. Konu bölümünün sonunda ise, durum/hal ekleri, kip ekleri (özellikle dilek/koşul eki –sE), ortaç (fr. participe) ve ulaç (fr. gérondif) ekleri bulunabilir. Yorum bölümünü de bağlama sözü veya görüş bildiren söz başlatabilir. Bunların dışında gerçeklik bildiren kiplerle niteleme kipleri (niteleyiciler) de yorum bölümünün başlangıcını sağlayabilirler. Yorumun sonunda ise isim / fiil yüklemi veya yorum sonrası unsur (artyorum) yer alabilir.

Tablo.7

Biçimsel göstergeler (parçasal)		
	Konu Bölümü	Yorum Bölümü
BAŞ	- Bağlama sözü (bağlaçlar) - Görüş bildiren söz	- Bağlama sözü ve/ya görüş bildiren söz - Gerçeklik ve/ya niteleme kiplerli
SON	- Durum/hal ekleri - Kipsel ekler - Ortaç (eylemsi) - Ulaç (bağ-eylem)	- YÜKLEM (isim veya fiil yapılı) - Zaman, kip, görünüş + kişi ekleri - Yorum sonrası ekleme (yüklemli) - Artyorum (yüklemsiz)

Biçimbirimlerin oluşturduğu parçasal göstergeleri içeren sözceyi betimlemesi açısından aşağıdaki örnek gayet uygundur:

(6) Sözce = konu1 + yorum1 + konu2 + yorum2

IY3- evet ee aynı zaman-**da** ben mesela şu an e Fransızca öğreni-**yor-uz**

<onay> <bağ> <görüş> <.....konu1.....> <.....yorum1.....>

ve ee Fransızca öğren-**ir-ken** de müziğ-**in** çok büyük etki-**si** ol-**duğ-u-nu** düşün-**ü-yor-um**

<bağ> <.....konu2.....> <.....yorum2.....>

(Derlem Müzik, 2008)

Parçasal göstergeler (Biçimbirimler) = “zaman-**da**” (İK+buluma hali), “öğreni-**yor-uz**” (FK+şimdiki zaman+ 1.çoğul şahıs kişi eki), “öğren-**ir-ken**” (FK+geniş zaman+ulaç), “müziğ-**in**” (İK+tamlayan eki), “etki-**si**” (İK+iyelik eki 3.tekil şahıs), “ol-**duğ-u-nu**” (FK+ortaç+iyelik 3.tekil şahıs+belirtme eki) (FK+şimdiki zaman+1.tekil şahıs kişi eki).

3.5.3.2. Bürünsel göstergeler

Konu – Yorum bölümlerinin sözdizimsel ayırımını sağlayan bürünsel göstergelere gelince, konu bölümünün tonlaması genellikle 200 – 300Hz arasında geçer ve inişli-çıkışlı bir ezgi gösterir. Konu

bölümünün sonu, çoğu zaman çıkan ezgi veya yükselen tonlama görüntüsü verir. Yorum bölümü ise, genellikle 200 – 100 Hz arasında düz tonlama eğrisi veya düşen/inen ezgi görüntüsü verir. Diğer yandan, hem konu hem de yorum bölümünde bulunabilen diğer bürünsel göstergeler şunlardır: a) Durak (50s – 100s), b) tereddütlü “ee” sesi, c) ünlü uzaması. Ancak, belirtilmelidir ki, bürünsel yapı ile ilgili bu göstergeler, yorum bölümüne nazaran daha çok konu bölümünde yer alırlar. Bu durum, biçimsel göstergeler için de geçerlidir. Morel ve Danon-Boileau (1998 : 21) bu dilbilimsel olgu ve oluşuma “yoğunlaşma” (fr. *décondensation*) adını veriyorlar. Ayrıca, konu ile yorum bölümleri arasında sözdizimsel dilimlemeyi kolaylaştıran diğer bürünbirimler şunlardır: a) Konu sonu ile yorum başı arasındaki ton ve ezgi farkı, b) duraklamalar, c) tereddüt bildiren “ee” sesi, d) ünlü uzamaları. Burada şu önemli bilgiyi vermeden geçmeyelim; bağlam ve sözcelem durumuna göre, bu bürünbirimler ayrı ayrı bağımsız olarak veya hepsi bir arada da bulunabilirler, başka bir deyişle ardı ardına birbirini izleyebilir.

Durakların süresi kısa veya uzun olabilir: kısa süreli duraklar 50 salisenin altında (10s – 50s), uzun süreli duraklar ise 50 salisenin üzerindedir (50s – 100s). Sözcenin iki bölümü arasında bulunan durak 100 saliseyi geçebilir, hatta 200 saliseyi de geçebilir, ancak bu çok sık rastlanan bir durum değildir. Kaldı ki, böyle bir durumda, konuşmacı sözü muhatabına bırakmak zorunda kalabilir, diğer bir deyişle, dinleyici konumundaki muhatap devreye girmek suretiyle sözü eline geçirebilir. Bu durum, tereddüt bildiren “ee” sesinin uzunluğu için de geçerlidir. İki bölüm arasında rastlanan süresel uzamaların iki türü vardır: a) Konu bölümünün sonundaki ünlünün uzatılması ki burada sonuncu konusal sözcüğün son hecesindeki ünlü kastedilmektedir, b) İki bölüm arasında bulunabilen ve tereddüt gösteren “ee” sesinin uzatılmasıdır. Sözcenin parçasal bölümlerinde bulunabilen parçaüstü göstergeleri (bürünbirimleri) bir tablo halinde özetlemeye çalışalım:

Tablo.8

Bürünsel göstergeler (parçaüstü)	
<i>Konu bölümü</i>	<i>Yorum bölümü</i>
- 200 – 300 Hz arası tonlama - Sonu çıkan ezgi / yükselen ton - Ses yoğunluğu (sonu) - Durak (50s – 100s) - Tereddütlü “ee” sesi - Ünlü uzaması	- 200 – 100 Hz arası tonlama - Sonu düşen ezgi / inen ton - Ses yoğunluğu (sonu) - Durak (50s – 100s) - Tereddütlü “ee” sesi - Ünlü uzaması
<i>Konu ile Yorum bölümleri arasında</i>	
a) Konu sonu ile yorum başı arasındaki ton ve ezgi farkı b) Durak (50s - 100s) c) Tereddütlü “ee” sesi d) Ünlü uzamaları	

Bürünsel gösterge içeren sözcüğe aşağıdaki örneği verebiliriz:

(7) Sözcü = bağlama sözü + yorum1 + konu + yorum 2 + artıyorum

MC3- (...) bu şekilde **%hem%** kelime bilginizi arttırabiliyoruz

<bağlama> <.....yorum1.....>

%hem% de farklı kültürlerdeki bu şarkıları bu müzikleri dinleyip #

<.....konu çerçevesi.....>

kendi # bakış açımızı da geliştirebiliyoruz {bence} <evet>

<.....yorum2.....> <artıyorum> <onay>

Bürünsel göstergeler = tonlama (%...%) + durak (#) + vurgulu telaffuz (_)

3.5.4. /-r/ sesinin düşmesi

Sözlü Türkçede /-r/ sesinin (ünsüz) genellikle telaffuz edilmediği iki yer vardır: “Bir” sözcüğü ve şimdiki zamanı belirten “-yor” eki. Bu iki durumda /-r/ sesinin düşmesi veya yutulması parantez içinde “bi(r)” ve “-yo(r)” şeklinde mümkün olduğunca belirtilmelidir. Konuşulan Türkçede sıkça karşılaşılan bu ses olayı çoğunlukla yazıcılar tarafından gözden kaçırılmaktadır. Ancak, hiç kuşku yok ki bu ses olayını belirleyebilmek özellikle hızlı konuşmalarda oldukça zordur. Daha genel bir ifadeyle, konuşma hızı yüksek olan bilgi vericilerin sözlerini yazıya dökmek kolay değildir. /-r/ sesinin düşmesine ilişkin ses olayı ile ilgili bir örnek verelim:

(8) *Sözcü* = konu + yorum1 + görüş kipi + yorum2 + soru¹⁶

IY1- müziğin hayatımızdaki yeri # ee çok büyük bence çok büyük bi(r) rol oynuyo(r)

<.....konu.....> <...yorum1.....> <görüş> <.....yorum2.....>

sen bu konuda ne düşünüyo(r)sun {Mert} (?) #

<..... görüş soran soru.....> <artıyorum>

(Derlem *Müzik*, 2008)

4. Konuşmacı mı? / sözlü dil mi?

Sözlü dilde iki tür dilsel kullanımdan söz etmek mümkündür: a) *Genel kullanımlar*: Sözlü dile özgü kullanımlar olup daha çok “İstanbul Türkçesi”nin örnek alındığı standart Türkçe kullanımına uygunluk gösterir¹⁷, a) *Özel kullanımlar*: Konuşmacıya özgü dilsel kullanımlardır ki bunlar daha ziyade telaffuz ile ilgili olarak bir sözcüğün farklı şekilde söylenmesidir. Ayrıca, tekrarlamalar (yinelemeler) ve yoğun artıyormu yapılar da konuşmacıya özgü kullanımlar olarak değerlendirilebilir. Tabii bu dilsel kullanımları sınıflandırarak dökümünü çıkarmak için çok fazla ve çeşitli sözlü derlem üzerinde çalışmak gerekir. Şu aşamada bunu gerçekleştirmek bizim açımızdan olası değildir, ancak genel ve özel dil kullanımlarına birer örnek verebiliriz.

¹⁶ Muhatabın konu hakkındaki görüşünü soran bu soru, sözcüleyen konumundaki konuşan öznenin karşılıklı anlaşma eğiliminde olduğuna işaret eden somut biçimsel bir göstergedir.

¹⁷ Bu kullanıma “Öz Türkçe” veya “Saf Türkçe” de denilmektedir (Bölgesel kullanımdan uzak çağdaş İstanbul Türkçesi)..

(9) Genel kullanım (Standart Türkçeye uygun)

Sözce = kip1+kip2+konusal çerçeve+yorum+artyorum

SY75- *tabi tabi* tek suçu öğrenciye yüklemekte doğru değil {yani}

<kip1> <kip2> <.....konusal çerçeve.....> <yorum> <artyorum>

(Derlem *Arkadaş sohbeti*, 2008)

(10) Özel kullanım (Konuşmacıya özgü)

Sözce1 = bağlaç+konu1+konu2+konu3+konu4+yorum1+yorum2+yorum3+artyorum

SY7- *ya da yoo* (yok) sinema genel anlamıyla ee kitleler-i # çok kolaylıkla peşinden sürükle-yen olma-yan şeylere inandırabil-en # *yeri geldiğinde* çok kuvvetli bir tanıtım aracı # *yeri geldiğinde* çok kuvvetli bir ee propaganda # çok küresel bi(r) sanat dalı {*sinema yani*} #

Sözce2= bağlaç+konu+yorum+soru

SY7- hani müzik (.) # şimdi *diyeceksinizki* (diyeceksiniz ki) müzik öyle değil mi (?)

(Derlem *Sinema ve tiyatro*, 2008)

5. Yazıcıların transkripsiyon değerlendirmeleri

Kayıt tanıtma fişlerinde yazıcılara transkripsiyon sırasında karşılaşılan sorunlar ve yazıların faydalı ve ilginç yönleri ile ilgili ifadelerinin yer aldığı iki bölüm mevcuttur. Bu değerlendirmeler, sözlü derlemlerin ve özellikle transkripsiyonların eksik yönlerinin belirlenerek giderilmesi ve geliştirilmesi bakımından son derece önemlidir. Bu iki belirleyici soruya verilen yanıtlar şu şekilde özetlenebilir:

5.1. Transkripsiyon sırasında karşılaşılan zorluklar:

- *Ses örtüşmeleri*: Konuşmacıların aynı anda konuşmaları nedeniyle sözlerin örtüşmesinden kaynaklanan sorunlar. Ses örtüşmeleri “karşılıklı sözlü etkileşim” ile ilgili bir sözcelem olayıdır. Konuşan özne söylemini gerçekleştirdiği anda, dinleyen konumunda olan muhatabın devreye girmesi, yani söz arasına girmesinin mutlaka karşılıklı sözcelem (fr. *coénonciation*) kuramı açısından bir sebebi ve de bir açıklaması vardır.¹⁸ Bu durumda, karşılıklı etkileşim anında, muhatabın bir sözcelem niyeti ve çabasından söz etmek mümkündür. Genellikle bir anlaşma, paylaşma ve karşı tarafı ikna etme çabası olmakla birlikte, ses örtüşmeleri ve sözlü müdahaleler anlaşmazlığa da yol açabilir.
- *Yutulmuş ve telaffuz edilmeyen kısımlar*: Bu kısımları tam olarak belirlemek de transkripsiyonu yapan kişiler için sorun teşkil eder. Buna en önemli ve en sık karşılaşılan örnek olarak, bir ses olayı olan “ses düşmesi” verilebilir ki bu genellikle daha yukarıda ele alınan /-r/ sesinin düşmesidir (“Bir” sözcüğü ve “-yor” ekinde olduğu gibi).

¹⁸ Sözcelem dilbilimini ilgilendiren bu konunun, sözlü dilde “söylem çözümlemesi” ve “bütün incelemesi” yöntemlerini kullanarak ilişkilendirme yaklaşımı ile derinlemesine araştırılması gerekir.

- *Bürünsel yapıyı belirleme*: Sözcelerde “durak, tereddütlü sesler ve ifadeler, farklı tonlama, vurgulu üslup, hızlı telaffuz, ünlü uzamaları” gibi bürün ve tonlama ile ilgili bölümleri doğru belirleyerek ilgili işaretleri yerinde kullanma zorlukları.

Transkripsiyon sorunları çoğunlukla bilgi vericilere özgü konuşmalardan kaynaklanır. Bunlar, seslerin ve sözcüklerin telaffuzu ile kişisel üsluplara ilişkin sorunlar olarak genelleştirilebilir. Bu durum, her bilgi vericinin karşılıklı sözcemeleminde *konusan özne*, daha doğrusu bir *sözceleyen* olduğunu gösterir.

5.2. Transkripsiyonun ilginç yönleri ve yararları:

- *Konuşma dilinin özü*: Transkripsiyon çalışmaları bu alanda araştırmacılara “sözlü dil” yapısı ve işleyişi ile ilgili birçok görsel ve somut bilgi vermektedir.
- *Konuşma dilini tanıma*: Sözlü dili tanımanın en iyi ve etkili yolu yoğun bir transkripsiyon çalışması yapmaktır.
- *Transkripsiyon deneyimi*: Sözlü dilin yazımı ile ilgili teknik bilgi ve pratik kazanılır; öğrenerek deneyim elde edilir.
- *Araştırma verisi sunma*: Transkripsiyonlar, sözlü dil alanında çalışan araştırmacılara, herhangi bir dilin konuşma mekanizmasını oluşturan “biçimsel ve “bürünsel” yapısını ilgilendiren farklı konular üzerinde azımsanmayacak derecede araştırma verisi sunar. Bu açıdan transkripsiyonların sözlü dil alanında ciddi bir bilimsel katkı ve zenginlik sunduğu bilinen bir gerçektir. Ancak, yine de bu çalışmaların verimliliği, özellikle sözlü Türkçe veri bankasının daha da genişletilmesi amacı ile artırılmalıdır.

6. Sözlü Türkçe bütüncü derlemesi (2005 – 2011)

2005 - 2011 yılları arasında yapımı tamamlanan sözlü derlemlerde işlenen konular arasında ilgi çeken bazıları derlemeye çalıştık. Sözlü bütüncüler arasından seçtiğimiz 10 adet derlemin listesini şu şekilde verebiliriz:

Tablo.9

<i>Derlemin konusu / yılı</i>	<i>Süresi (dk/sn)</i>	<i>Sözcük sayısı</i>
1. AB ve Türkiye (2005)	29.26	4069
2. Turistik yerler (2005)	29.12	4233
3. Fransızca (2006)	24.13	3202
4. İstanbul (2006)	23.55	2970
5. Meslektaşlar (2007)	49.11	4613
6. Eğitim sistemi (2007)	30.31	4311
7. Arkadaş sohbeti (2008)	47.46	7280
8. Gençlik (2008)	58.26	8685
9. Makale değerlendirmesi (2009)	63.14	6337
10. Akademik sorunlar (2009)	36.34	5195
11. Fransız gençliği (2010)	31.01	4421
12. Öğretmen konuşması (2010)	41.58	3638
13. Türkiye'nin durumu (2011)	32.23	5286
14. Kitap okuma alışkanlığı (2011)	30.58	4025
TOPLAM = 14 adet derlem	526.08.-	68.265.-

Bununla birlikte 2005 - 2011 yılları arasında sürdürülen Global COE Program Projesi kapsamında üretilen sözlü Türkçe derlemleri ile ilgili istatistiksel veriler, söz konusu projenin Türkçe açısından ne denli verimli geçtiğini göstermektedir. Bu bağlamda, aşağıdaki tabloda yer alan toplam verilere bakıldığında, bu sözlü derlem oluşturma çalışmasının, Türkçenin konuşma dili alanında gerçekleştirilmiş ciddi bir bilgi bankası olduğu anlamına geliyor.

Tablo.10

TOPLAM VERİLER (2005-2011)	
Derlem sayısı	130 adet derlem
Konuşmacı sayısı (bilgi verici)	285 konuşmacı
Kayıt süresi (saat/dakika/saniye)	48s. 3dk. 21sn.
Toplam sözcük sayısı	330.048.- sözcük

7. Sözlü derlem projesinin geleceği: Birkaç öneri ve son söz

Sonuç olarak, Dilbilim alanı için son derece önemli olan derlem çalışmalarını kapsayan farklı projelerin mutlaka yapılması ve sürdürülmesi gerekir. Bunda hiç kuşku yoktur, ancak sözlü dil alanında derlem çalışmaları yapan ve özellikle sözlü derlem projesi yürütmekte olan araştırmacılar arasında, bilimsel paylaşım ve işbirliğinin sağlanması da bir o kadar önemlidir. Türkiye’de derlem dilbilimi ve sözlü dil alanlarında çalışan ve proje üreten akademisyenler arasında bir kopukluk olduğu gözlenmektedir. Bu kopukluğun en kısa zamanda telafi edilerek karşılıklı görüş alışverişlerinin verimli bir şekilde başlatılması için sözlü dil alanında çalışan herkesin, özellikle de proje üretenlerin sorumluluk alması önem arz etmektedir. Ancak, böyle bir yolun açılması ve arada bir köprüünün inşa edilmesi ile sözlü derlem projeleri gerçek değerlerini bulacaktır. Bizlerin yer almış olduğu sözlü derlem projesi olan Global COE Programın gelişimine yönelik olarak, başta Y.

Kawaguchi ve kendimizi de dâhil ederek böyle bir girişimin yapılmasını diliyor ve hedefliyoruz. Zira “sözlü dil” toplumlara mal olmuş bir olgu, bir araç, bir değerdir, diğer yandan “bilim” ise elbette ki paylaşıldığı ölçüde değer ve anlam kazanır. Ayrıca, sözlü derlem projesinde önemli bulduğumuz temel bir konuya temas etmeden geçmeyelim: “Sözlü derlem arşivleme sorunu”. Sözlü dil verilerinin hem resmiyet kazanması hem de teknik bakımdan kolay ulaşımı sağlayabilecek pratik bir arşivleme ve sınıflandırma sisteminin geliştirilmesi, ileride derlem alanında yapılabilecek araştırmaların verimliliği açısından kuşkusuz son derece önemlidir. Bu doğrultuda, doğru ve etkin bir arşivleme sistemine gereksinim duyulduğunun altını çizmekte yarar vardır. Bunun yanı sıra, bilgisayar ortamında veri araştırması yapabilmek amacıyla, aranan söz(cük), hatta sözce taramasını kolaylaştırıcı, araştırma motoru şeklinde işleyen bir sözlü derlem çevrimiçi programı ve internet sitesinin kurulup ilgilenen araştırmacıların hizmetine açılması da vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Ancak bu şekilde bir veri taraması yapılabildiği ölçüde, sözlü derlem projeleri en belirgin amaçlarına ulaşarak bir anlam kazanmış sayılabilirler. Böylece, gerçekleştirilen sözlü derlem projelerinde yapılan derlemler bilimsel açıdan gerçek anlamda değerlendirilmiş olurlar. Son söz olarak, Global COE Program gibi daha nice sözlü derlem projelerinin üretilmesini temenni ederken, “Söz ve söylemler geçici olsalar da, üretilen projelerle kalıcı olmaları sağlanabilir” diyerek şimdilik burada noktalayabiliriz.

8. Sözcelem/Derlem dilbilimi terimleri dizini (Türkçe – Fransızca)¹⁹

Dilbilim alanı çerçevesinde sözlü dil çalışmalarında terimbilim ve terminolojinin, Batı dilbilim kaynaklı bir takım terim ve kavramların daha iyi anlaşılabilmesi açısından çok önemli bir yeri ve işlevi vardır. Bu bakımdan, sözcelem ve derlem dilbilimine ilişkin bazı terimlerin (ki bunlar temel olanlar) Türkçe ve Fransızca karşılıklarını burada bir terimce tablosu halinde vermeyi gerekli görüyoruz.

Tablo 11.

Türkçe	Fransızca
Anlaşmaya çağrı	Appel à consensus
Artyorum (yorum sonrası ekleme)	Post-rhème
Bağlama sözü (bağlaç)	Ligateur
Başlama sözcüğü	Mot introducteur
Bölümleme (dilimleme)	Segmentation
Bürün	Prosodie
Derlem dilbilimi	Linguistique de corpus
Dinleyici	Ecouteur
Durak / <i>susku</i>	Pause-silence
Ezgi	Mélodie
Gerçeklik kipi	Modalité épistémique

¹⁹ Türkçe italik terimler B. Vardar’ın (2002) “*Dilbilim Terimleri Sözlüğü*”nden alınmıştır (Kaynaççaya bakınız). Doğrudan Sözcelem Dilbilimi alanını ilgilendiren terimlerin Türkçe karşılıkları ise, tarafımızca önerilmiş olup kuşkusuz tartışmaya ve geliştirilmeye her zaman açıktır.

Görüş belirticisi	Marqueur de point de vue
Karşılıklı anlaşma	Convergence (consensualité)
Karşılıklı anlaşmazlık	Discordance
Karşılıklı söylem	Colocation
Karşılıklı söz / konuşma	Interaction verbale
Karşılıklı sözceleme	Coénonciation
Kendi üzerine alma (söz)	Prise en charge
Kendine odaklama (söz)	Egoncentration (position égocentrée)
Konu (bölümü)	Thème
Konusal çerçeve (konu çerçevesi)	Cadre thématique (cadre-thème)
Konuşan özne	Sujet parlant
Konuşma anı (K0)	Moment de la parole (T0)
Konuşmacı / konuşucu	Parleur / locuteur
Konuşma hızı	Débit de la parole
Konuşma sırası	Tour de parole
Muhatap	Interlocuteur
Niteleme kipi (niteleyici)	Modalité appréciative
Odaklama	Focalisation
Onaylama belirticisi	Marque de confirmation
Sağlanan anlaşma	Consensualité acquise
Sesin yoğunluğu	Intensité (I)
Söylem	Discours
Söylem dilbilimi	Linguistique du discours
Söylem konusu	Objet du discours
Söylemsel bileşenler	Parties du discours
Söz - sözce	Parole - énoncé
Sözceleme anı (S0)	Moment de l'énonciation (T0)
Sözceleme dilbilimi	Linguistique énonciative
Sözceleme niyeti (amacı)	Intention énonciative
Sözcelemsel unsurlar (bileşenler)	Constituants énonciatifs
Sözceleleyen	Énonciateur
Sözdizimsel alanlar	Zones syntaxiques
Sözdizimsel konum	Position syntaxique
Sözlü derlem / bütünçe	Corpus oral
Tonlama / titreleme	Intonation
Ünlü uzaması	Allongement vocalique
Vurgu(lama)	Accent(uation)
Yazıcı (dinleyen / algılayan)	Transcripteur
Yoğunlaşma (yapısal)	Décondensation
Yorum (bölümü)	Rhème
Yorum sonrası ekleme (yüklemsel yapı)	Incise finale
Yüklem(leme)	Prédicat(ion)

Kısaltmalar

Bağ = bağlama sözü/sözcüğü

FK = fiil kökü

İK = isim kökü

K0 = konuşma anı

So = sözcelem anı.

Kaynakça

- Bazin, L. (1987) *Introduction à l'étude pratique de la langue turque*, Paris: Librairie d'Amérique et d'Orient, Adrien Maisonneuve.
- Benveniste, E. (1966) *Problèmes de linguistique générale* 1-2. Paris: Gallimard.
- Blanche-Benveniste, C.L (1997) , *Approche de la langue parlée en français*, Paris: Ophrys.
- Bouvet, D. & M.-A. Morel, (2002) *Le ballet et la musique de la parole*, Paris-Gap: Ophrys.
- Culioli, A. (1990) *Pour une linguistique de l'énonciation. Opérations et représentations*, Paris: Ophrys, cilt 1.
- Demircan, Ö. (1996) *Türkçenin sesdizimi*, İstanbul, Der Yayınları.
- Golstein, B. (1997) *Grammaire du Turc*. Paris: L'Harmattan.
- Kawaguchi Y., Susumi Z. & Toshihira T. (2006) *Spoken language corpus and linguistic informatics*, Usage-Based Linguistic Informatics 5, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Kawaguchi Y., Fonagy I. & Moriguchi T. (2006) *Prosody and syntax*, Usage-Based Linguistic Informatics 3, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Kawaguchi, Y., S. Yılmaz & A. Uras Yılmaz. (2006) "Intonation patterns of turkish interrogatives", in *Prosody and syntax*. Cross-linguistic perspectives. Usage-based linguistic informatics (UBLI). ed. Y. Kawaguchi, I. Fónagy and T. Moriguchi. Cilt-3. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 349-368.
- Kerbrat-Orecchioni, C., (1999) *L'Enonciation*, Paris: Armand Colin.
- Kıran, Z. & Eziler Kıran, A. (2001) *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kıran, Z. (1996.) *Dilbilim Akımları*. Ankara: Onur Yayınları.
- Lewis, G. L., (1967) *Turkish Grammar*, London: Oxford University Press.
- Morel, M.-A. et L. Danon-Boileau, (1998) *Grammaire de l'intonation*. L'exemple du français, Paris: Ophrys.
- Nash, R. (1973) *Turkish intonation*, Paris: Edition Mouton.
- Sarıca, M. (ed), (2005) *Sözlü Dil Yapısı : Yeni Dilbilim Kuramları Işığında*, ortak kitap, İstanbul: Multilingual.
- Uras Yılmaz, A. (2005) *Le fonctionnement des ligateurs dans l'échange discursif en français et en turc*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilim Dergisi, XIV, 87-107.
- Uras Yılmaz A., Yılmaz S. & Morel M.-A. (ed), (2004) *Vers une grammaire linguistique du turc*, ortak kitap, İstanbul: Multilingual.
- Vardar, B. (2002) *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*, İstanbul: Multilingual.
- Yılmaz, S. (ed.), (2006) *Faits de langue en français et en turc modernes*, ortak kitap, München, Lincom-Europa.

- Yılmaz, S. (2006) “Présentation d’un corpus oral en turc contemporain”, in *Aspects of corpus linguistics: Written and spoken language corpora*. The 21st Century COE program: Usage-based linguistic informatics (UBLI). Tokyo University of Foreign Studies (TUFS), 201–220.
- Yılmaz, S. (2006) “Les propriétés intonatives du turc à travers les modalités énonciatives”, in *Faits de langue en turc et en français modernes* (Domaines linguistiques), ed. S. Yılmaz, München: Lincom-Europa, 122–129.
- Yılmaz, S. (2006) “Viewpoint and postrheme in spoken turkish”. In *Spoken language corpus and linguistic informatics*. Usage-based linguistic informatics (UBLI). Cilt-5. John Amsterdam/Philadelphia: Benjamins Publishing Company, 269–286.
- (2005) “Sözlü Türkiye Türkçesi Derlemi (STTD)” in Usage-Based Linguistic Informatics (UBLI), The 21st Century COE Program at the Graduate School of Area and Culture Studies, Resp.: Kawaguchi, Y. Tokyo University of Foreign Studies (TUFS), Tokyo: TUFS. (Bkz. <http://www.coelang.tufs.ac.jp/turkish/index.html>)
- (2000) *Le système hypothétique en turc de la morphosyntaxe à l'énonciation*, yayınlanmış doktora tezi, Paris III - Sorbonne Nouvelle Üniversitesi, Lille: ANRT & Septentrion, ISBN: 2-284-03313-X.